

BÖLÜM 4

AZERBAYCAN TİYATRO TOPLULUKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ümit AKIN¹

GİRİŞ

1923'te Baküde İnkılap Kerimov tarafından yayımlanan *Azerbaycan Tiyatrosu'nun Muhtasar Tarihçesi* isimli kitapta “*Tiyatro dünya gibi kadimdir!*” ifadesine yer verilerek tiyatronun geçmişi insanlıkla eş değer tutulur. Kerimov, dünyaya gelen ilk insanların avcılıkla geçindiğini belirterek avladıkları hayvanların ölüm anlarını bir tiyatro gösterisi olarak nitelendirir (Kerimov, 1923, s. 13). Azerbaycan tiyatrosu çalışmalarıyla bilinen önemli bir diğer isim İlham Rahimli de tiyatronun geçmişi çok eskilere götürmüştü, Kerimov'un söylediklerini desteklemiştir (Rahimli, 2005). Günümüzde tiyatronun ortaya çıkışı ile ilgili, Antik Yunan uygarlığında bağ bozumu tanrısı Dionysos adına düzenlenen dinsel törenlerle olduğu görüşü hâkimdir. Tiyatronun ortaya çıkışıyla ilgili genel kanı bu yönde olsa da Mehmet Fuat, tiyatronun dinden daha eski olduğunu söyleyerek onu en eski sanat dalı olarak belirtmiştir (Fuat, 2003). Tiyatro dinden bağımsızlaştıktan sonra asıl gücünü kazanmış, müstakil bir tür olarak en etkili sanat dallarından biri haline gelmiştir. Azerbaycan Türklerinin maişeti, doğa olayları, ritüeller, gelenek görenekler, savaşlarda gösterilen kahramanlıklar, düğünler Azerbaycan tiyatrosunun kaynaklarını oluşturur.

Azerbaycan halk tiyatrosu modern Azerbaycan tiyatrosunun teşekkülünde önemli rol oynamış, geçmişle gelecek arasında bir köprü olmuştur. Azerbaycan'da modern tiyatro 19. yy'ın ortalarına rastlamaktadır. 19. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın siyasi hayatında radikal değişiklikler olmuş, Çarlık Rusya Kafkasya'ya inmiş, Azerbaycan'ı kontrolü altına almaya çalışmıştır. 1828'de İran'la yapılan Türkmençay antlaşmasıyla Azerbaycan kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmış, Kuzey (bugünkü) Azerbaycan Çarlık Rus'un, Güney Azerbaycan (İran Azerbaycan'ı) İran'ın tahakkümü altına girmiştir.

¹ Dr, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili Bölüm Başkanlığı, umitakin@mu.edu.tr, <https://orcid.org/????>

mesini sağlarken diğer yandan halkın bilgilenmesine de vesile olmuşlardır.

Azerbaycan tiyatrosunun profesyonelleşmesinde tiyatro toplulukları çok önemli bir yer tutar. Sahne, repertuar, rejisörlük, oyun, oyuncu eğitimi, gerekli eşya gibi birçok konuda ihtiyaçlar görülmüş ve bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Sahnede sergilenen oyunlarda dikkat çeken bazı eksiklikler (oyuncuların karaktere uygun giyinmemesi, oyunun zamanı, diyaloglardaki ifadeler) yine dönemin tiyatro yazarları tarafından daha iyi olması için matbuatta tenkit edilmiştir. Bu durum tenkidin gelişmesini ve oyuncuların rollerini iyi canlandırmasına katkıda bulunmuştur. Yani diyebiliriz ki tiyatro toplulukları, Azerbaycan tiyatrosunun modernleşmesine ve profesyonelleşmesine büyük katkı sunmuştur. Avrupa, Rus, Türk tiyatrosundan Azerbaycan hayatına uyarlanan tercümelemler de yine bu topluluklar sayesinde sahneye aktarılmıştır. Kadın aktrist konusunda yaşanan sıkıntının giderilmesi amacıyla da topluluklar tarafından eğitim düzenlenmiştir. 1918'de kurulan milli Azerbaycan Cumhuriyeti döneminde tiyatronun tesir gücünü iyi bilen Resulzade, tiyatro topluluklarını devletin himayesine alarak birleştirmiş ve 1919'da "Devlet Tiyatrosu"nu faaliyete geçirmiştir. 1920 Nisan'ında Sovyet ordusunun Azerbaycan'ı işgal etmesiyle tiyatrodaki mili teşkilatlanma yerini güdümlü edebiyata bırakmıştır.

KAYNAKLAR

1. Əhmədov, Ə. Мир. (1960). *Азербайсан Едебуиаты Тарихи*, С. 2, Баки: Азербайсан ССР Елимлер Академиасы Нещрийаты, Баки, с. 374. (Ahmedov, A. Mir. (1960). *Azerbaycan edebiyati tarihi*, С. 2, Баку: Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyyatı, s. 374.)
2. Ahmadov, H. (2020). *Abdurrahim Bey Hakverdiyev ve Çağdaş Azerbaycan Tiyatrosu*. Ankara: İksad Yayınevi.
3. Akpınar, Y. (1988). *Mirza Fethali Ahundzade Komediiler (Temsilat)*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
4. Akpınar, Y. (1993). *Azerbaycan Edebiyatı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Ansiklopedisi içinde*. С. 4, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
5. Akpınar, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
6. Aliyev, M.A. (1906). Bir Nasihat. *İrşad*. Bakı, No. 133.
7. AMEA Fuzuli Adına El Yazmaları Enstitüsü, *Abdurrahim Bey Hakverdiyev Arşivi*, fond 4.
8. AMEA Fuzuli Adına El Yazmaları Enstitüsü, *Necef Bey Vezirov Arşivi*, fond 4.
9. ASA (Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi) (1984). Sefa. Bakı: Azerbaycan SSC Devlet Neşriyatı.
10. Aslan, B. (2000). *İ. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türklerinin Anadolu Türklerine Kardeş Kömeği ve Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
11. Cəfərov, C. (1959). *Azərbaycan Dram Təatrı*. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.
12. Fuat, M. (2003). *Tiyatro Tarihi*. İstanbul: MSM Yayınları.
13. Gaspıralı, İ. (1913). "Necef Bey Vezirof", *Tercüman*, 15 Noyabr /251.
14. Kerimov, İ. (1923). *Azerbaycan Tiyatrosu'nun Muhtasar Tarihçesi*. Bakı: Maarif Komiserliği Neşriyatı.

Dil ve Edebiyat

15. Kərimov, İ. (2002). *Azərbaycan Pəşəkar Teatrının Tarixi və İnkişaf Mərhələləri*. Bakı: Maarif Nəşriyatı.
16. Memmedov, H. (2011). *Azərbaycan Edebiyatı Tarihi*, 4.C, Bakı: İlm Nəşriyatı.
17. Memmedov, K. (1995). *Necef Bey Vezirov*. Bakı: Azərneşr.
18. Nerimanov, N. (1906). Açıq Mektup. *Hayat*. Bakı, No. 117.
19. Nicat. (1910). *Bakü'de Müslüman Maarif Cemiyeti Nicat'ın İkinci Sene-i Devriyesinin (1907-1908) Hesabı*. Bakı.
20. Rahimli, İ. (2005). *Azərbaycan Tiyatro Tarihi*. Bakı: Çəşioğlu.
21. Resulzade, M.E. (1991). Asrımızın Siyavüşü. *Çağdaş Azərbaycan Edebiyatı Tarihi*. Bakı: Gençlik Nəşriyatı.
22. Resulzade, M. E. (1992). *Birinci Cild, 1903-1909*, Bakı: Azərneşr.
23. Sadıq, H. (1913). Hacı Kanber (Afiş), *İkbal*, 15 Noyabr, No: 506.
24. Vəlixanlı, N., Dulayeva, Z. (2013). *Bakı'nın Teatr Həyatı Kataloq*. Bakı: Ziya.
25. Yurtsever, V. (1951). *Azərbaycan Dram Edebiyatı*. Ankara: Azərbaycan Kültür Derneği Yayınları, Bayur Matbaası.